

Manfred Funke, Sanktionen und Kanonen. Hitler, Mussolini und der internationale Abessinienkonflikt. Düsseldorf: Droste, 1970. 220 strani.

Čeprav se je konec koncev vendarle samo zunanja intenzivnost sodelovanja med nacistično Nemčijo in fašistično Italijo pokazala predvsem v dveh dogodkih — z nastankom »osi Berlin—Rim« dne 25. oktobra 1936 in z »železnim paktom«, ki je bil podpisan 22. maja 1939 — pa je bilo vendarle potrebno razmehoma precej časa, da so nemški avtorji v okviru svojih historičnih prizadevanj za razumevanje časa med leti 1933 in 1945 začeli raziskovati tudi probleme nemško-italijanskih odnosov. Tako je kot prva izšla leta 1962 na tedaj dostopnih virih temelječa študija *Italiens Weg in den Zweiten Weltkrieg*,¹ v kateri Ferdinand Siebert obravnava zunanjo politiko Italije od jeseni 1938 do pomladi 1940 kot pomemben element v mednarodni igri sil. Leta 1969 je nato pisec teh vrstic objavil analizo pod naslovom *Italiens Kriegaustritt*,² ki skuša pojasniti nekatere poglede celovitosti nemškoitalijanskih odnosov v letu 1943. Nadaljnji člen v tej verigi je pričujoča knjiga, v kateri bonnski zgodovinar Manfred Funke, opirajoč se na trdno podlago virov in literature, ki jo dopolnjujejo številni intervjuji s »pričami« omenjenega dogajanja, raziskuje učinke abesinskega spopada na nemško-italijanske odnose.

V splošnem je Funkejeva izvajanja mogoče povzeti takole: Od srede dvajsetih let si je Hitler prizadeval ne le za povezavo z Anglijo, temveč tudi za partnerstvo Italije, ki jo je — na podlagi »čustva in politične računice« — imel za naravnega zaveznika rajha. Zato si je že neposredno po »osvojitvi oblasti« prizadeval za izboljšanje nemško-italijanskih odnosov, vendar pa so njegova velika pričakovanja v začetku ostala neizpolnjena. »Pakt štirih«, ki ga je spodbudil Mussolini in na katerega so v fazi njegovega nastajanja polagali veliko upanje zlasti na italijanski strani, so Italija, Nemčija, Francija in Velika Britanija po dolgotrajnih pogajanjih naposled podpisale 15. junija 1933, a se je izkazal za »mrtvorjenega otroka«, še preden je nemški rajh v veliko ducejevo jezo razglasil svoj izstop iz konference o razorožitvi in iz Društva narodov. K temu je prispevalo tudi dejstvo, da je problem Avstrije vedno bolj oteževal odnose med Nemčijo in Italijo in da je postal posebej eksploziven, ko je avstrijski zvezni kancler Dollfuss, ki se je v tesni zvezi z Rimom bojeval proti anšlusu svoje dežele k rajhu, 25. julija 1934 padel kot žrtev nacističnega poskusa puča na Dunaju, tj. komaj 6 tednov po prvem srečanju med Hitlerjem in Mussolinijem. In kar je bilo še bolj pomembno: 7. januarja 1935 je prišlo na podlagi interesa, ki je združeval Pariz in Rim, da se ohrani neodvisnost Avstrije, tudi do francosko-italijanskega sporazuma o Abesiniji. V tem sporazumu je bilo določeno, da se Francija v zameno za to, da se Italija odreče svojim posebnim interesom v Tuniziji, odpove svojim gospodarskim interesom v Abesiniji. Izboljšanje odnosov med Parizom in Rimom, ki ga je sprožil ta sporazum, se je zdelo pomembno okrepljeno, ko so Francija, Italija in Anglija

¹ Ferdinand Siebert: *Italiens Weg in den Zweiten Weltkrieg.* Frankfurt/M. — Bonn: Athenäum, 1962.

² Josef Schöder: *Italiens Kriegaustritt 1943. Die Deutschen Gegenmassnahmen im italienischen Raum: Fall ‚Alarich‘ und ‚Achse‘ Göttingen — Zürich — Frankfurt/M.: Musterschmidt, 1969.*

14. aprila 1935 izoblikovale v Stresi skupno »fronto«, ki naj bi izolirala Nemčijo kot odgovor na ponovno uvedbo splošne vojaške obveznosti v rajhu.

Ta omejitvev zunanjepolitičnega prizorišča rajha pa se — kot nadaljuje Funke — nikakor ni tako zakoreninila, da bi se Italija nasproti Nemčiji odločila za »politiko odkritega zastraševanja.« Pod vtisom nemške aktivnosti v Abesiniji v škodo Italiji, kot posledice italijanske polemike proti Nemčiji, je Mussolini že nekaj tednov po konferenci v Stresi tudi s številnimi filonemškimi izjavami dal vedeti nemškemu vodstvu, da mu je veliko za ponovno zблиžanje med Italijo in rajhom. Na to »politiko popuščanja napetosti« je Hitler odgovoril pozitivno, ker je očitno hotel izrabiti nakazujoči se »abesinski spopad kot sredstvo za hitrejše premagovanje težavne poti nemške politike revizije« versajskih meja. Vsekakor je naskrivaj podpiral abesinski odpor proti Italiji z dobavo precejšnje količine streliva in različnega orožja — med drugim poleg 3 letal tudi 30 protitankovskih topov in 26 topov Örlikon —, da bi tako Italijanom vsaj otežil hitro in popolno zmago v Etiopiji in tako še nadalje vzdrževal napetost v sredozemskem prostoru, čeprav so ob istem času v Rimu »pristojnim uradom« zagotavljali dobronamerno nemško nevtralnost kot komajda prikrito spodbudo za Mussolinijeve vojne apetite.

Nekaj dni potem, ko se je 3. oktobra 1935 začel italijanski napad na Etiopijo, so države — članice Društva narodov z veliko večino sprejele sankcije proti Italiji. Ko bi te ukrepe dosledno uresničili, bi bili njihovi učinki za Mussolinijevo abesinsko ekspedicijo toliko bolj usodni, saj je bil neugoden gospodarski položaj Italije očitno. Toda kolikor bolj so široki krogi italijanske javnosti verovali v Hitlerja kot »deus ex machina«, toliko bolj je Mussolini vsaj spočetka vztrajal pri svojem namenu, da osvoji Abesinijo, ne da bi kot ceno za to plačal z oslabitvijo svojega političnega položaja v Evropi v prid Nemčije. Čeprav ni mogoče zanikati, da bi v Berlinu prav radi videli, da bi duce dobil lekcijo zaradi svoje reakcije na nacistični poskus puča v Avstriji, pa je Hitler nasprotno — očitno iz dobro pretehtanih realnopolitičnih razlogov — Rimu dal vedeti, da zavrača politiko, ki bi hotela zrušiti fašizem. Na nemški strani so imeli italijansko zmago za zaželeno samo tedaj, če bi se rajhu posrečilo zapletenost mednarodnega položaja, ki je nastala z abesinskim spopadom, izkoristiti v svoj prid v Evropi. Zato Hitler v nasprotju z običajnim mnenjem duceju ni dal nobene gmotne podpore, ki bi jo zaradi njene velikodušnosti lahko imeli za »dokaz prijateljske politične zveze med obema totalitarnima sistemoma«, tako da je Mussolinijevo poznejšo izjavo, da je bila podlaga za »os« ustvarjena že jeseni 1935, komajda mogoče utemeljevati z nemškim obravnavanjem Italije med nedvomno močno omejeno učinkovitostjo sankcij Društva narodov proti njej.

Previdnost, ki jo je Nemčija iz docela drugačnih razlogov kazala na politični in gospodarski ravni v abesinskem vprašanju po sprejetju sankcij Društva narodov, se je spreobrnila v Italiji bolj naklonjeno politiko šele tedaj, ko je Mussolini pod prisilo neugodnega razvoja vojaškega položaja v Etiopiji spremenil italijansko stališče do Avstrije. Dejstvo, da je Mussolini 6. januarja 1936 zagotovil von Hasslu, nemškemu veleposlaniku v Rimu, da Italija ne bo več protestirala, če Avstrija kot formalno suverena država postane satelit rajha, je vsekakor povzročilo, da Hitler svoje politike ni več utemeljeval na dogodkih iz leta 1934. Pripravljenost Italije, da se sporazume o problemu Avstrije, pa se je znova zmanjšala, ko so se v začetku leta 1936 vojaške razmere v Abesiniji

izboljšale v prid italijanskih sil. Posledica tega je bila, da je nemško vodstvo odtlej naprej izhajalo iz spoznanja, da je Mussolini spremenil svoje stališče glede Avstrije samo zato, da bi potisnil rajh v takšne politične pobude, ki bi razbremenile Italijo v abesinskem vprašanju.

Če je bilo potemtakem iz berlinske perspektive negotovo, kakšne namene je Mussolini dejansko imel glede Avstrije, pa je seveda veljalo isto tudi za italijansko stališče do sovjetsko-francoskega pakta o medsebojni pomoči, ki ga je Hitler hotel vzeti kot povod za ukinitvev demilitarizirane zone v Porenju. Čeprav je bilo za Mussolinija prenevarno, da bi spodbudil Hitlerja k prelomitvi lokarnskih sporazumov, pa tudi ni mogoče zanikati, da bi mu nemška akcija ob Renu prišla kot nalašč, da bi odvrnil pozornost od svoje kolonialne akcije v Vzhodni Afriki. Najsi je bilo tako ali drugače: ker Hitler ni mogel spoznati ducejevih pravih namenov, se je naposled odločil, da ga ne obvesti o zasedbi demilitarizirane zone v Porenju, ki je bila določena za 7. marec 1936. Šef italijanske vlade, ki je tedaj premišljal o možnosti, da bi v primeru poostrenih sankcij proti Italiji zapustil Društvo narodov, je bil seveda manj jezen zaradi te po načrtu izvedene akcije kot pa zaradi tega, da je rajh prelomitev lokarnskega pakta povezoval s ponudbo k vrnitvi v Ženevo.

Kot je videti iz Funkejeve predstavitve, je bilo spoznanje, da je Hitler znal razrešiti problem demilitarizirane zone v Porenju v zavetju kriznega mednarodnega položaja, ki ga je povzročil abesinski konflikt, očitno tisti nagib, ki je Mussolinija nagnil k temu, da je zavlačeval »rešitev porenske afere« in »tako za dlje časa odvrnil pozornost pariške vlade od abesinskega vprašanja«. Tako je, če še enkrat navedemo Funkeja, »skupni interes obeh diktatorjev, da odpove načelo kolektivne varnosti, imel za posledico paralelnost politike njunih dežel, pa čeprav brez zavestnega sodelovanja... Na koncu vojne v Abesiniji je razumevanje med Rimom in Berlinom... temeljilo bolj na razhajanju Mussolinija z zahodnimi silami kot pa na nemško-italijanskem zavezništvu, ki je temeljilo na podobnosti obeh sistemov. Kljub temu pa abesinski konflikt ni vplival na nemško-italijanske odnose tako, da bi izoblikoval skupno politiko bloka, temveč je le ustvaril razmere, primerne za zvezo, ki ni nujno vodila k ustanovitvi 'osi'. Da pa se je to vendarle zgodilo, je vzrok v prvi vrsti notranja dinamika tistega, kar Italijani imenujejo 'sacro egoismo', ki je naposled ohromil sleherno politično razsodnost obeh diktatorjev«.

Če povzamemo: pričujoča knjiga zapolnjuje praznino v dosedanjem raziskovanju. Njeni izsledki ostajajo pomembni tudi tedaj, če upoštevamo, da abesinski spopad podrobno obdelujeta tudi dve italijanski knjigi: to sta študija *Militari e politici nella preparazione della campagna d'Etiopia*³ milanskega zgodovinarja Giorgia Rochata in pa spomini, ki jih je pod naslovom *Il prologo del dramma: Berlino 1934—1937*⁴ objavil Massimo Magistrati, tedanji svetnik italijanskega veleposlaništva v Rimu. Uvrstitev abesinskega spopada v širši zgodovinski kontekst (naloga, ki si je nista zadala ne Funke ne Rochat) pa je omogočila študija Jensa Petersena *Hitler-Mussolini. Die Entstehung der Achse*

³ Giorgio Rochat: *Militari e politici nella preparazione della campagna d'Etiopia. Studi e documenti 1932—1936*. Milano: Angeli, 1971.

⁴ Massimo Magistrati: *Il prologo del dramma, Berlino 1934—1937*. Milano: Mursia, 1971.

Berlin—Rom, 1933—1936,⁵ ki bi jo bilo treba posebej predstaviti in ki jo je treba vsaj dotle, dokler se ne odprejo zadevni italijanski arhivi, imeti za temeljno študijo o vprašanju nemško-italijanskih odnosov v prvih letih po prihodu nacizma na oblast.

Josef Schröder

Hermann Jung, Die Ardennen-Offensive 1944/45. Ein Beispiel für die Kriegführung Hitlers. Göttingen-Zürich-Frankfurt/M.; Musterschmidt, 1971. 406 str.

Približno 28 let po koncu 2. svetovne obstaja že v 21 državah uradno ali poluradno zgodovinopisje o času od leta 1939 do leta 1945. Tovrstna historiografija, ki jo organizirajo ali podpirajo državne ustanove in temelji na uradnih virih ter svoj uradni ali poluradni značaj naposled izraža v tisku, pa se v Zvezni republiki Nemčiji doslej še ni uveljavila. Kljub temu obstajajo kot rezultat zasebne pobude skrbno pretehtane raziskave o zgodovini 2. svetovne vojne tudi izpod nemških peres, od katerih je Arbeitskreis für Wehrforschung (Delovni krožek za vojne raziskave) mnoge izdal kot posamične študije ali pa v okviru svojih knjižnih serij — in to ne glede na to, ali obravnavajo vojaška in tehnična vprašanja ali pa politične in gospodarske probleme. Tako so mnogotere pojavne oblike časa med letoma 1939 in 1945 dobile svoj izraz zlasti v *Studien und Dokumenten zur Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, tj. v knjižni seriji, v kateri je Delovni krožek za vojne raziskave kot 12. knjigo izdal pričujoče delo Hermanna Junga *Die Ardennen-Offensive 1944/45*.

Ardensko ofenzivo je resda obravnavalo že več piscev: ne le H. M. Cole v knjigi *The Ardennes: Battle of Bulge*, ki je izšla leta 1965 kot 6. zvezek serije *The European Theater of Operations* uradne zgodovine *United States Army in World War II*, temveč tudi nekaj nemških piscev. V nasprotju s Coleovo študijo pa so dosedanje nemške predstavitve komajda ustrezale zahtevam, ki jih morajo izpolnjevati znanstvene analize.

V prizadevanju, da bi odpravil to pomanjkljivost v dosedanjem raziskovanju, se avtor knjige ne omejuje na ovrednotenje zadevne memoarske literature doma in v tujini, in, kot sam pravi, na »povzemanje sekundarne literature v informacijo«. Podlaga njegove predstavitve je mnogo bolj množica neobjavljenih, pa tudi objavljenih virov — to so predvsem dokumenti vrhovnega poveljstva kopne vojske (Oberkommando des Heeres), operacijskega generalštaba kopne vojske (Operationsabteilung des Generalstabes des Heeres), vrhovnega poveljnika za Zahod (Oberbefehlshaber West), raznih poveljstev na fronti in državnega vodje SS (Reichsführer SS), poleg tega osebni vojni dnevnik (Kriegstagebuch) načelnika generalštaba letalstva (Chef des Generalstabes der Luftwaffe), dalje vrhovnega poveljstva vojske (Oberkommando der Wehrmacht), Hitlerjevih pogovorov o položaju (Hitlers Lagebesprechungen) ter, da navedemo še en primer, zapisniki, ki so jih nekdanji nemški častniki napisali po

⁵ Jens Petersen: Hitler — Mussolini. Die Entstehung der Achse Berlin—Rom. Tübingen: Niemeyer, 1973.